

SEÇİLMİŞ TARIMSAL ÜRÜNLER AÇISINDAN TARIMDA İÇ PARİTE

Orhan YAVUZ

Yrd.Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

ÖZET: Tarımda parite fiyat saptanması sektörler içi ve sektörler arası yapıla gelmektedir. Pariteler tarımsal ürün fiyatlarının belirlenmesinde ve üretimin yönlendirilmesinde geniş ölçüde kullanılmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan ürünler buğday, arpa mısır, mercimek, nohut, pamuk, tütün, şekerpancarı, patates ve ayçiçeği olmak üzere on adettir. Ayrıca yerfıstığı ve susam da alternatif ürünler olarak alınmıştır. Kullanılan veriler 1970-1993 periyodundaki 24 yılı kapsamaktadır.

Çalışmada amaç olarak Türk tarımında önemli yer tutan yukarıda belirtilen ürünlerin buğday bazında gerek çiftçi eline geçen fiyatlar ve gerekse destekleme fiyatları açısından pariteleri ortaya çıkarmaktır.

Sonuçlara göre çiftçi eline geçen fiyatlar açısından ürünlerin buğdaya göre pariteleri özellikle tütün, susam, yerfıstığı, pamuk, mercimek, nohut ve ayçiçeğinde yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık şekerpancarı, arpa, mısır ve patateste pariteler düşüktür.

Ürün fiyatları ürünler arasındaki parite dengeleri korunarak saptanmalıdır. Bu saptamada birim başına net gelir, birim maliyetler yanında ürüne tanınan teşvik ve destekler gibi fiyat ve maliyet dışı faktörler de göz önüne alınmalıdır.

PARITIES IN TURKISH AGRICULTURE FOR SELECTED CROPS

SUMMARY: Price parity estimations are used extensively for determining agricultural crop prices and for planning and directing production. In this study wheat, barley, maize, lentil, chickpea, cotton, tobacco, sugar beet, potato and sunflower crops were analyzed. In addition, sesame and peanut were taken in the analysis as an alternative crops to those mentioned. The data processed covers 24 years from 1990 to 1993.

The aim of this study was to find out parities as the prices farmers actually gained and support prices.

The results showed that the parities as farmer gained prices were higher than wheat in tobacco, sesame, peanut, however, they were lower in sugar beet, barley, maize and potato. The prices of crops should be determined at the base of the parities among crops. In this procedure the other factors such as support and incentives etc. should be taken into consideration.

GİRİŞ

Tarım sektörü, Türkiye ekonomisinde giderek azalmakta olan payına rağmen Gayri Safi Milli Hasıla içerisindeki yüzde 14.3'lik payı (DİE 1995 Türkiye İstatistik Yıllığı 1994), 1991 Genel Tarım Sayımı verilerine göre yaklaşık olarak 4 milyon işletmede 23.4 milyon nüfusu barındırması (DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları) ülke ihracat gelirlerinde yüzde 15.5 payı ile önemli sektörlerden birisidir (DİE 1995 Türkiye İstatistik Yıllığı 1994).

Gelir politikaları ve gelir dağılımında dengenin sağlanması başta ekonomik politikaların olmak üzere tarım

politikasının temel amaçlarından biridir (AYYILDIZ, 1992). Gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'de, tarım sektörü gelirleri tarım dışı sektör gelirlerinden daha düşüktür. Nitekim, tarım sektörünü temsil edebilecek olan kırsal kesimde ortalama hane halkı başına yıllık 3.164.415 TL. gelir düşerken, tarım dışı sektörleri temsilen kentsel kesimde bu değer ortalama hane halkı başına 4.146.760 TL. düzeyindedir (DİE 1995 Türkiye İstatistik Yıllığı 1994).

Serbest piyasa kurallarının geçerli olduğu ekonomilerde eğer sektörler arası denge sağlanmışsa, doğal olarak devletin sektörlerle müdahalesi istenmez.

Oysa güçlü sektörler karşısında yeterince güçlü olmayan sektörlerin varlığı ekonomik sistem üzerine olumsuz etkiler ortaya koyacaktır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye tarım sektörünün gerek ülke içi diğer sektörler karşısında ve gerekse gelişmiş batılı ülkelerin tarım sektörleri karşısında son derece zayıf ve güçsüz durumda olduğunu belirtmek mümkündür.

Türkiye'de, gerek 1950'li yıllardaki tarımda modernizasyon ve makinalaşma hamlesi ile gerekse stratejik öneme sahip kimi ürünlerde kendine yeterliliği sağlayabilmek amacıyla destekleme alımlarına yönelmekle bitkisel ürünler üretiminde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Tarım sektöründe 1932 yılında önce buğday ile başlayan tarımsal destekleme politikası, kimi yıllarda ülke gıda kaynaklarının garanti altına alınması amacı güdülmekle beraber, çoğunlukla siyasal faktörlerin önemli rol oynaması nedeniyle destekleme kapsamına alınan ürün sayısı 30'a kadar çıkmıştır.

Doğal olarak gereğinden fazla ve hiçbir bilimsel temele dayanmadan uygulanan destekleme politikaları bazı ürünlerde arz fazlalığına neden olurken, diğer taraftan da ülke ekonomisinde enflasyon olgusunun kaynağı olarak nitelendirilmiştir. Tarımsal üretimin yönlendirilmesi bakımından özellikle planlı kalkınma döneminde tarımsal destekleme, sübvansiyon ve kredi politikalarına oldukça fazla ağırlık verilmiştir. Hiç şüphe yoktur ki, tarımsal politikalar çerçevesinde tarımsal ürünler piyasalarında gerek ürün ve gerekse fiyat dengesinin sağlanması, halkın gıda gereksinimlerinin kolaylıkla karşılanması ile endüstriye ve diğer sektörlerle hammadde akışının garanti altına alınması, ülkeye dışsatım gelirleri kazandırma amacıyla tarımsal destekleme önlemleri kaçınılmazdır. Bu amaçlar doğrultusunda devlet veya devletin görevlendireceği kurum ve kuruluşlar, sektöre müdahalede bulunabilmektedirler.

Bu müdahalelerden bir kısmı doğrudan doğruya fiyatlara müdahale şeklinde olabildiği gibi, tarım sektöründe üreticilerin örgütlenmelerini sağlama, pazar ve borsaların işleyişini düzenleme, tarımsal yayım ve haberleşme olanaklarının

geliştirilmesi vb. gibi dolaylı yollarla da olabilmektedir (AYYILDIZ, 1992).

Taban fiyatları, devletin bazı ürünlerin fiyatlarının serbest piyasa fiyatlarının altına düşmesini önlemek amacıyla ilan ettiği fiyatlardır. Devletin bazı tarımsal ürünlerin fiyatlarının belirlenen fiyat üzerinden satın almayı garanti ettiği fiyat düzeyine de destekleme alım fiyatı denmektedir. Taban fiyatları ile güdülen amaç, piyasada ürünün ucuza satılmasını önlemek ve böylece üreticilerin gelirlerini yükseltmektir.

Taban fiyatları belirlenirken dünya tarımsal ürün fiyatlarına bu fiyatların gelişme seyrine, sanayi ve diğer tüketim malları fiyatlarına, dünya tarımsal ürünler üretim düzeyine, geçinme indeksleri ve enflasyon düzeyindeki gelişmelere, üretim maliyetlerine, talep durumuna, devletin bütçe olanaklarına, söz konusu ürünlerin agro endüstriyel, diğer bir ifade ile, ürünlerin tarıma dayalı sanayilerde değerlendirilebilir ürünler olup olmamasına vb. gibi noktalara dikkat edilmelidir.

Yukarıda da deyinildiği gibi, ülkemizde destekleme alım politikası çerçevesinde istenilen hedeflere ulaşılamamıştır. Bunun nedenleri arasında,

a. Taban fiyatların ve destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde siyasal ve popülist yaklaşımların daha etkili olması,

b. Taban fiyatların yükseltilmesi daha çok aracılarla ve büyük çiftçilere yarayan bir uygulama olması,

c. Destekleme alımlarına konu edilecek ürünlerin seçiminde belirli bir kıstas ve standardın bulunmaması,

d. Kooperatifleşme ve örgütlenmenin teşvik edilmemesi,

e. Ürün maliyetlerinin gerçekçi ve bilimsel anlamda hesap edilmemesi,

f. Taban fiyat saptanmasında dünya ürün fiyatlarının dikkate alınmaması, sayılabılır.

Özellikle 1920'li yılların sonlarında A.B.D. 'de başlayan Büyük Ekonomik Kriz

sonrasında tarım sektörünü korumak ve tarımsal üretimi teşvik etmek amacıyla parite fiyat uygulaması başlatılmıştı. O zamandan beri, tarımsal ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde, üretimin yönlendirilmesinde parite yöntemi geniş ölçüde kullanılmaktadır. Bu yöntemle göre, gerek tarımsal ürünlerin ve gerekse tarımda kullanılan girdilerin fiyatlarının dengeli olduğu bir normal yılın yada yılların, baz (temel) olarak alınması, böylece diğer yıllardaki fiyatların bu baz yıl yada yıllara göre belirlenmesi ve bu sayede sektörler arasında dengenin sağlanması temeline dayanmaktadır. Parite fiyat saptaması, sektörler içi parite (belirli bir sektörde yer alan ürünler arası fiyat paritesi) şeklinde hesaplanabileceği gibi sektörler arası parite (her bir sektörün ana/karakteristik ürün yada ürünlerinin fiyatlarının esas alınması) şeklinde de hesaplanabilmektedir.

Daha önceleri HIRSCH ve HIRSCH (1996), KEYDER (1970), KEYDER (1976), DİE (Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar, Çeşitli Yıllar), KARAYALÇIN ve ARAT (1975), VARLIER (1978), DİE (Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar İndeksi Kapsam ve Yöntemi, 1985) tarafından ÇEGF kullanılmak suretiyle çeşitli araştırmalar yapılmakla beraber, bu alanda yapılan araştırma sayısı oldukça sınırlıdır.

Bu çalışmada Türkiye tarımında önemli bir yere sahip ürünlerin yine genel anlamda tarımın karakteristik bir ürünü olan buğday bazında gerek çiftçi eline geçen fiyatlar ve gerekse destekleme alım fiyatları açısından pariteleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

MATERYAL VE METOD

Materyal

Çalışmanın kapsamı içerisine Türkiye tarımında önemli bir paya sahip olan ürünler seçilmişlerdir. Türk çiftçisinin 1970-1993 dönemindeki durumunu ve gelirinin gelişimini belirleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada söz konusu seçilen ürünlerle geçimini sağlayan üretici kesiminin miktarını tahmin etmede en sağlıklı yol olarak kabul edilebilecek olan ürünlerin ekiliş alanları ölçüsünden hareket

edilmiştir. 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre, toplam tarla ürünleri yetiştiren 3.487.641 işletmenin yüzde 80.2'si buğday, yüzde 38.9'unda arpa, yüzde 14.3'ünde mısır, yüzde 4.2'si mercimek, yüzde 11.1'i nohut, yüzde 5.0'i ayçiçeği, yüzde 6'sı patates yetiştirmektedirler (DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları). Çalışmanın kapsamına alınan ürünler Tahıllar ana grubundan buğday, arpa ve mısır, Baklagiller ana grubundan mercimek ve nohut, endüstri bitkileri ana grubundan pamuk, tütün ve şeker pancarı, yumru bitkiler ana grubundan patates, yağlı tohumlar ana grubundan ayçiçeği olmak üzere toplam 10 ürün alınmıştır. Ayrıca susam ve yerfıstığı gibi ürünlerde araştırma kapsamına alınarak bu konuda alternatiflerin ortaya konulması ve çalışmanın alternatifler arasında karşılaştırmaları da içermesi sağlanmıştır. Çalışmada mümkün olduğunca yakın zamana ait veriler kullanılmaya çalışılmıştır. 1970-1993 arası yılları kapsayan 24 yıllık dönem çalışma dönemi olarak kabul edilmiştir. Seçilen ürünlerin, 1970-1993 dönemindeki ekiliş alanları aşağıdaki Çizelge 1'de, dahil oldukları ürün ana grupları içerisindeki oransal payları ise Çizelge 2'de verilmiştir. Nitekim, Çizelge 2'nin incelenmesinden görülecektir ki, toplam tahıllar ekiliş alanı içerisinde ortalama olarak buğday yüzde 67.75, arpa yüzde 21.97 mısır yüzde 4.22; toplam baklagiller ekiliş alanı içerisinde ortalama olarak mercimek yüzde 33.51, nohut yüzde 29.27, endüstri bitkileri ekiliş alanı içerisinde ortalama olarak pamuk yüzde 51.10, şeker pancarı yüzde 22.69, tütün yüzde 20.50, toplam yumru bitkiler ekiliş alanı içerisinde patates yüzde 68.57, toplam yağlı tohumlar ekiliş alanı içerisinde ortalama olarak ayçiçeği yüzde 51.18, susam yüzde 5.93 ve yerfıstığı yüzde 1.65'lik bir paya sahiptirler (DİE, 1973, 1977, 1981, 1983, 1985, 1989, 1991, 1994, Türkiye İstatistik Yılığ). Milli Gelirimizin önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörünün gelişiminde; çiftçi reel gelirlerinin artırılması, girdi kullanımının ve yatırımların geliştirilmesi önemli faktörlerdir. Bu konulara yönelik politikaların belirlenmesinde çiftçinin eline

geçen fiyatlar indeksi önemli bir gösterge durumundadır. Bu amaçla, araştırmada da, çiftçinin üreterek piyasaya arz ettiği ürünlerin ilk el satış fiyatları anlamında Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar esas alınmıştır.

Metod

Seçilen tarımsal ürünlerin buğdaya göre paritelerinin hesaplanmasından önce araştırma kapsamındaki ürünlerin Çiftçi Eline Geçen fiyatları (ÇEGF) (DİE, Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar, Çeşitli Yıllar) dikkate alınarak buğdaya göre pariteleri hesaplanmıştır. Ayrıca çalışmanın bir zaman periyodunu kapsamı dolayısıyla zaman serisi (zincirleme indeks) ve trend analizlerine de yer verilmiştir. Ürünler arasında destekleme alımlarına konu olan ürünler için belirlenen destekleme alım fiyatları ile o yılda çiftçi eline geçen fiyatları arasında çeşitli karşılaştırmalara da yer verilmiştir.

Öte yandan seçilmiş ürünler için Çiftçi Eline Geçen fiyatlara göre paritelerin hesaplanmasında ve karşılaştırmalarda aynı yıla ait fiyatlar için reel fiyatlar kullanılmamıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Çiftçi eline Geçen Fiyatlarla Söz Konusu Ürünlerin Buğdaya Göre Pariteleri

Seçilmiş ürünlerin 1970-1992 döneminde Çiftçi Eline Geçen Fiyatları (ÇEGF) yukarıdaki Çizelge 3'de verilmiştir. Bu fiyatların baz olarak alınması ile hesaplanan pariteler ise aşağıdaki Çizelge 4'de görülmektedir.

Buna göre arpanın buğdaya göre hesaplanan paritesi 1970 yılında 0.83 iken, daha sonraki yıllarda önce artarak 1973 yılında 0.88'e, 1976'da 0.80, 1978 yılında ise 1.05'e çıkarak en yüksek değerine ulaşmıştır.

Ancak daha sonraki yıllarda arpa ile buğday fiyatları arasındaki parite düşüş göstermiş, nihayet 1980 0.80, 1983 yılında

0.82, 1986 yılında 0.84, 1989 yılında 0.84 ve 1992 yılında 0.87 olmuştur.

Diğer bir ifade ile, 1970 yılında 1 kg. arpa satan bir üreticinin eline geçen aynı parayı elde edebilmesi için 0.83 kg. buğday satması gerekirken, 1973 yılında 0.88 kg., 1976 yılında 0.80 kg., 1979 yılında 0.95 kg. buğday satması gerekmiştir.

Arpa/buğday paritesi 1970-79 döneminde ortalama 0.86 iken, 1980-1993 döneminde 0.85'e düşmüş, dönem boyunca ortalama parite 0.86 düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer bir anlatımla 1970-79 dönemindeki arpa/buğday paritesi ortalaması 24 Ocak 1980 ile başlayan döneme göre daha yüksek düzeyde olmuştur. Arpa/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=0.786+0.014X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=0.775+0.004X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=0.843+0.001 X$ olmuştur.

Mısır ile buğday arasındaki parite de arpa ile buğday arasındaki parite ile benzerlik göstermiş, dönem boyunca önce artmış, daha sonra düşme eğilimine girmiştir. 1 kg. mısıra eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 0.94 kg., 1973 yılında 1.08 kg., 1976 yılında 1.02 kg., 1979 yılında 1.16 kg., 1983 yılında 1.14 kg., 1986 yılında 1.14 kg., 1989 yılında 0.99 kg. ve 1992 yılında 1.29 kg. buğday satması gerekmiştir.

Mısır/buğday paritesi 1970-79 döneminde ortalama 1.06 iken, 1980-1993 döneminde 1.14'e yükselmiş, dönem boyunca ortalama parite 1.11 düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer bir anlatımla 1970-79 döneminde mısır/buğday paritesi ortalaması 24 Ocak 1980 ile başlayan döneme göre daha yüksek düzeyde olmuştur. Mısır/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=0.869+0.035 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=1.345-0.012X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=1.033+0.006 X$ olmuştur.

Çizelge 2. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1993 Döneminde Ekiliş Alanları İtibariyle Ürün Ana Grupları İçindeki Oransal Payları (%)

Yıl	Buğday	Arpa	Mısır	Merci.	Nohut	Tütün	Ş.Pan.	Pamuk	Patates	A.çiçeği	Susa.	Y.fis.
1970	64.96	19.56	4.89	20.24	18.74	32.02	12.07	51.43	65.37	35.60	6.13	1.48
1971	65.29	19.51	4.77	19.59	20.52	27.43	13.00	56.27	69.89	32.75	5.29	1.46
1972	66.21	19.19	4.68	17.06	29.48	27.13	11.51	58.52	72.05	36.09	4.59	1.35
1973	66.52	19.17	4.70	19.20	30.19	27.13	13.00	57.12	71.17	38.42	3.83	1.52
1974	66.34	19.56	4.70	19.29	28.86	17.73	14.41	64.54	70.94	31.37	3.39	1.33
1975	67.97	19.11	4.41	22.02	24.66	20.38	18.10	56.53	71.29	34.91	4.51	1.50
1976	68.11	19.40	4.42	29.51	21.89	25.95	20.72	47.82	71.27	311.84	29.99	1.40
1977	68.64	19.29	4.27	34.69	19.95	19.65	17.73	55.18	68.39	28.56	2.43	1.66
1978	68.98	19.28	4.30	27.45	26.05	22.90	21.20	49.97	68.08	34.54	2.91	1.83
1979	68.26	20.33	4.25	25.86	29.55	19.82	22.99	52.18	67.14	37.31	3.77	2.10
1980	67.86	21.07	4.39	26.09	32.78	18.19	21.97	54.79	68.36	42.23	3.30	1.40
1981	67.82	21.74	4.25	34.11	26.75	14.18	28.85	52.33	66.89	39.25	3.14	1.96
1982	67.06	23.37	4.32	51.75	20.35	16.71	30.18	48.22	67.67	42.83	3.58	1.94
1983	69.28	21.77	4.13	47.60	24.53	17.33	27.20	45.67	68.57	42.91	4.68	1.87
1984	67.15	24.25	4.10	46.08	25.64	12.85	24.05	51.72	68.12	37.83	6.03	1.54
1985	67.54	24.20	4.10	41.63	27.82	14.06	25.63	52.46	68.07	43.17	5.91	1.42
1986	67.85	24.26	4.06	43.53	30.99	14.44	29.68	49.72	69.90	45.91	6.66	1.47
1987	68.00	23.94	4.12	44.47	32.28	16.09	30.55	45.71	69.76	47.58	6.63	1.97
1988	68.29	24.93	3.62	43.74	34.61	16.49	22.07	51.47	69.43	44.08	5.52	1.38
1989	68.05	25.03	3.71	43.15	35.41	19.64	24.38	50.01	67.67	45.08	5.71	1.17
1990	68.92	24.43	3.76	39.65	38.95	23.00	27.28	46.06	67.11	45.99	5.46	1.54
1991	68.92	24.69	3.71	36.58	40.65	21.97	29.77	44.40	66.62	41.47	6.87	1.89
1992	68.90	24.69	3.77	35.75	41.08	22.91	27.70	44.10	65.59	42.87	5.80	2.01
1993	69.02	24.55	3.87	35.33	40.63	23.84	30.47	40.24	66.41	45.08	6.14	2.30
Orta	67.75	21.97	4.22	33.51	29.27	20.50	22.69	51.10	68.57	51.18	5.93	1.65

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Çizelge 3. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1992 Döneminde Çiftçi Eline Geçen Fiyatları (TL/Kg)

Yıllar	Buğ.	Arpa	Mısır	Merci.	Nohut	Tütün	Ş.Pa.	Pamuk	Pata.	A.çl.	Sus.	Y.Fis.
1970	1.0	0.84	0.95	2.27	2	7.6	0.20	2.8	1.0	2.01	3.6	3.1
1971	1.1	0.87	0.96	3.03	2.8	7.8	0.20	3.4	1.0	2.2	5.3	3.3
1972	1.1	0.94	1.1	3.7	3.9	8.4	0.20	3.8	1.3	2.7	6	4.1
1973	1.3	1.2	1.4	5.1	4.5	12.2	0.28	6.0	1.7	2.9	7.4	6.4
1974	2.3	1.9	2.3	7.0	5.2	20	0.36	8.8	2.0	4.6	12.1	8.4
1975	2.7	2.1	2.6	7.6	5.4	30	0.45	7.9	2.2	5.2	18.9	8.7
1976	2.6	2.1	2.7	7.7	6.6	36.1	0.57	8.9	3.1	5.8	15.9	10
1977	2.9	2.4	3.3	9.6	11.7	45.2	0.63	10.4	3.4	7.1	19.3	14.9
1978	3.2	3.4	4.4	14	20	49	0.74	11.6	6.4	8.2	22.9	18.3
1979	5.1	4.9	5.9	19.3	22.7	61.2	1.1	20.4	10.4	11.7	72.9	28.3
1980	10.5	8.4	13.1	41.9	32.4	79.7	1.6	40.3	17.1	18.8	82.5	67.1
1981	18	15.2	22.4	61.3	37.8	132	4.0	55.1	22.9	33.4	96.3	85.9
1982	22.7	18.3	29.0	71.5	58.8	190	5.02	70.9	24.8	43.3	162.1	106.4
1983	27.1	22.3	31.0	80.9	125	379	5.96	109.4	32.6	59	221.7	125.1
1984	43.1	38.7	49.1	132.7	160	535	7.96	157.5	65.4	92.8	290.5	235.1
1985	64	54	71	297	235	773	11	195	105	173	422	320
1986	80	67	91	422.5	309	1443.5	15	334	94	215	705	448
1987	94	81	102	424	318	2904	21	544	143	270	865	608
1988	152	136	167	505.5	398	4713.8	35	700	182	346	1198	697
1989	320	269	318	892.5	818	7706.6	65	1340	405	804	2429	1562
1990	497	427	515	1390	1248	10870	112	1793	849	1289	3727	2971
1991	674	581	725	2234	1758	17550	184	2869	916	2017	5039	3919
1992	1125	980	1446	3708	2859	23000	291	4680	1400	3441	6911	5771

Kaynak: a) DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

b) DİE, Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Çizelge 4. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1992 Döneminde Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar Bakımından Pariteleri

Yıllar	A/Buğ.	M/Buğ.	M/Buğ.	N/Buğ.	T/Buğ.	Ş/Buğ.	P/Buğ.	P/Buğ.	A/Buğ.	S/Buğ.	Y/Buğ.
1970	0.83	0.94	2.25	1.98	7.56	0.20	2.76	0.99	1.99	3.60	3.09
1971	0.83	0.92	2.88	2.65	7.45	0.19	3.24	0.99	2.05	5.06	3.16
1972	0.85	0.99	3.33	3.55	7.65	0.18	3.49	1.18	2.44	5.44	3.74
1973	0.88	1.08	3.85	3.40	9.25	0.21	4.54	1.27	2.18	5.60	4.86
1974	0.82	1.00	3.04	2.28	8.67	0.16	3.81	0.85	2.01	5.26	3.66
1975	0.78	0.98	2.86	2.03	11.24	0.17	2.96	0.84	1.96	7.09	3.25
1976	0.80	1.02	2.95	2.52	13.81	0.22	3.41	1.20	2.21	6.10	3.85
1977	0.83	1.14	3.31	4.05	15.64	0.22	3.59	1.16	2.45	6.69	5.17
1978	1.05	1.37	4.40	6.28	15.40	0.23	3.64	2.01	2.58	7.19	5.76
1979	0.95	1.16	3.78	4.45	12.00	0.22	4.01	2.03	2.30	14.29	5.55
1980	0.80	1.25	4.00	3.09	7.60	0.15	3.85	1.63	1.79	7.87	6.41
1981	0.84	1.24	3.40	2.10	7.32	0.22	3.06	1.27	1.85	5.35	4.77
1982	0.81	1.28	3.15	2.59	8.39	0.22	3.13	1.10	1.91	7.15	4.69
1983	0.82	1.14	2.98	4.61	13.96	0.22	4.03	1.20	2.18	8.17	4.61
1984	0.90	1.14	3.08	3.72	12.42	0.18	3.66	1.52	2.15	6.75	5.46
1985	0.84	1.11	4.64	3.67	12.08	0.17	3.05	1.64	2.70	6.59	5.00
1986	0.84	1.14	5.28	3.86	18.04	0.19	4.18	1.18	2.69	8.81	5.60
1987	0.86	1.09	4.51	3.38	30.89	0.22	5.79	1.52	2.87	9.20	6.47
1988	0.90	1.10	3.33	2.62	31.01	0.23	4.61	1.20	2.28	7.88	4.59
1989	0.84	0.99	2.79	2.56	24.08	0.20	4.19	1.27	2.51	7.59	4.88
1990	0.86	1.04	2.80	2.51	21.87	0.23	3.61	1.71	2.59	7.50	5.98
1991	0.86	1.08	3.31	2.61	26.04	0.27	4.26	1.36	2.99	7.48	5.81
1992	0.87	1.29	3.30	2.54	20.44	0.26	4.16	1.24	3.06	6.14	5.13
Ort.	0.86	1.11	3.44	3.18	14.91	0.21	3.78	1.32	2.34	7.08	4.85
1970/79	0.86	1.06	3.27	3.32	10.87	0.20	3.54	1.25	2.22	6.63	4.21
1980/92	0.85	1.14	3.58	3.07	18.01	0.21	3.97	1.37	2.43	7.42	5.34

Çizelge 3'deki değerlerden hesaplanmıştır.

Mercimek/buğday paritesi 1970 yılında 2.25 iken, 1973 yılında 3.85, 1976 yılında 2.95, 1979 yılında 3.78, 1982 yılında 3.15, 1985 yılında ise en yüksek değerine 4.64'e yükselmiştir. 1988 yılındaki mercimek/buğday paritesi 3.33, 1992 yılındaki parite ise 3.30'a düşmüştür. Mercimek ile buğday arasındaki parite de arpa ile buğday arasındaki parite ile benzerlik göstermiş, dönem boyunca önce artmış, daha sonra düşme eğilimine girmiştir. 1 kg. mercimeğe eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 2.25 kg., 1973 yılında 3.85 kg., 1976 yılında 2.95 kg., 1979 yılında 3.78 kg., 1982 yılında 3.15 kg., 1985 yılında 4.64 kg., 1988 yılında 3.33 kg. ve 1992 yılında 3.30 kg. buğday satması gerekmiştir. Mercimek/buğday paritesi 1970-79 döneminde ortalama 3.27 iken, 1980-1993 döneminde 3.58'e yükselmiş, 1970-1993 dönemi boyunca ortalama mercimek/buğday paritesi 3.44 olarak gerçekleşmiştir.

Mercimek/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979

döneminde $Y=2.552+0.130 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=4.169-0.035X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=3.148+0.025 X$ olmuştur.

Nohudun buğdaya göre hesaplanan paritesi 1970 yılında 1.98 iken, daha sonraki yıllarda önce artarak 1973 yılında 3.40'a, 1976'de 2.52'ye, 1978 yılında ise 6.28'e çıkarak en yüksek değerine ulaşmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda nohut ile buğday fiyatları arasındaki parite düşüş göstermiş nihayet 1980 yılında 3.09, 1983 yılında 4.61, 1986 yılında 3.86, 1989 yılında 2.56 ve 1992 yılında 2.54 olmuştur. Nohut ile buğday arasındaki parite de mercimek ile buğday arasındaki parite ile benzerlik göstermiş, dönem boyunca önce artmış, daha sonra düşme eğilimine girmiştir. 1 kg. nohuda eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 1.98 kg., 1973 yılında 3.40 kg., 1976 yılında 2.52 kg., 1978 yılında 6.28 kg., 1980 yılında 3.09 kg., 1983 yılında 4.61 kg., 1986 yılında 3.86 kg., 1989 yılında 2.56 kg. ve 1992 yılında 2.54 kg. buğday satması gerekmiştir. 1970-

1979 döneminde nohut/buğday ortalama paritesi 3.32 iken, 1980-1993 döneminde 3.07'ye düşmüştür. 1970-1992 dönemince ortalama nohut/buğday paritesi 3.18 olarak gerçekleşmiştir. Nohut/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=1.755+0.285 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=3.970-0.053X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=3.212-0.003 X$ olmuştur.

Tütün/buğday paritesi 1970 yılında 7.56 iken, 1973 yılında 9.25'e, 1976 yılında 13.81'e, yükselmiş, daha sonra 1979 yılında 12.00'ye, 1981 yılında 7.32'ye düşmüştür. Daha sonraki yıllarda tütün/buğday paritesi yükselme eğilimi göstermiş ve 1983 yılında 13.96, 1986 yılında 18.04, 1988 yılında 31.01 ve nihayet 1991 yılında 37.97 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Tütün ile buğday arasındaki parite özellikle siyasal seçim dönemlerinde yoğun şekilde etkilenerek dönem boyunca sürekli artmıştır. 1 kg. tütüne eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 7.56 kg., 1973 yılında 9.25 kg., 1976 yılında 13.81 kg., 1979 yılında 12.00 kg., 1983 yılında 13.96 kg., 1986 yılında 18.04 kg., 1988 yılında 31.01 kg. ve 1991 yılında 37.97 kg. buğday satması gerekmiştir. Ortalama tütün/buğday paritesi 1970-1979 döneminde 10.87, 1980-1991 döneminde ise 18.80 olarak gerçekleşirken, 1970-1991 döneminde ortalama parite 14.91 olmuştur. Tütün/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=5.810+0.92 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=-22.816+2.522X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=3.343+1.031 X$ olmuştur.

Önemli bir üretici kesimine sahip şekerpancarı ile buğday arasındaki parite araştırma dönemi içerisinde önemli bir değişiklik göstermemektedir. Nitekim 1970 yılında 0.20 olan parite 1973 yılında 0.21, 1976 yılında 0.22, 1979 yılında 0.22, 1981 yılında 0.22, 1984 yılında 0.18, 1989 yılında 0.20, 1991 yılında 0.27 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Diğer bir anlatımla 1 kg. buğdaya eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 5.0 kg., 1973 yılında 4.76 kg., 1976 yılında 4.55 kg., 1979 ve 1981 yıllarında yine 4.55 kg., 1984 yılında 5.56 kg., 1989 yılında 5.00 kg., 1991 yılında

3.70 kg. şekerpancarı satması gerekmiştir. Ortalama şekerpancarı/buğday paritesi 1970-1979 döneminde 0.20, 1980-1993 döneminde ise 0.21 olarak gerçekleşirken, 1970-1993 döneminde ortalama parite 0.21 olmuştur. Şekerpancarı/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=0.177+0.004 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=0.119+0.006X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=0.181+0.002 X$ olmuştur.

Türkiye tarımında ve tarımsal dış ticaretinde önemli bir ürün olan pamuk ile buğday arasındaki parite de önemli bir değişme göstermemiş 2.76 ile 5.79 arasında seyretmiştir. Zira 1970 yılında 2.76 olan parite değeri, 1973 yılında 4.54'e yükselmiş, 1979 yılında 4.01'e, 1981 yılında 3.06'ya düşmüş, daha sonra 1984 yılında 3.66, 1987 yılında 5.79'a yükselmiş, 1990 yılında tekrar 3.61'e düşmüş, nihayet 1992 yılında 4.16 olmuştur. 1 kg. pamuğa eşdeğer olabilmek için 1970 yılında 2.76 kg., 1973 yılında 4.54 kg., 1976 yılında 13.81 kg., 1979 yılında 4.01 kg., 1981 yılında 3.06 kg., 1984 yılında 3.66 kg., 1987 yılında 5.79 kg., 1990 yılında 3.61 kg. ve 1992 yılında 4.16 kg. buğday satması gerekmiştir. Ortalama pamuk/buğday paritesi 1970-1979 döneminde 3.54, 1980-1992 döneminde ise 3.97 olmuş, tüm dönem boyunca ise ortalama parite 3.78 düzeyinde seyretmiştir. Pamuk/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=3.199+0.063 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=2.574+0.082X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=3.220+0.047 X$ olmuştur.

Patates/buğday paritesi 1970 yılında 0.99 iken, 1973 yılında 1.27, 1976 yılında 1.20, 1979 yılında 2.03, 1982 yılında 1.10, 1985 yılında 1.64, 1988 yılında 1.20, nihayet 1992 yılında 1.24 olmuştur. Ortalama patates/buğday paritesi 1970-1979 döneminde 1.25, 1980-1993 döneminde ise 1.37 olmuş, tüm dönem boyunca ise ortalama parite 1.32 düzeyinde olmuştur. Patates/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=0.715+0.098 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=1.729-0.019X$ olmuş, tüm

dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=1.133+0.016 X$ olmuştur.

Ayçiçeği/buğday paritesi 1970 yılında 7.56 iken, 1973 yılında 9.25'e, 1976 yılında 13.81'e yükselmiş, daha sonra 1979 yılında 12.00'ye, 1981 yılında 7.32'ye düşmüştür. Daha sonraki yıllarda ayçiçeği /buğday paritesi yükselme eğilimi göstermiş ve 1983 yılında 13.96, 1986 yılında 18.04, 1988 yılında 31.01 ve nihayet 1991 yılında 37.97 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Ortalama ayçiçeği/buğday paritesi 1970-1979 döneminde 2.22, 1980-1993 döneminde ise 2.43 olarak gerçekleşirken, 1970- 1993 döneminde ortalama parite 2.34 olmuştur. Ayçiçeği/buğday paritesinin trendi 1970-1979 döneminde $Y=1.996+0.04X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=0.796+0.096X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=1.926+0.034 X$ olmuştur.

Nadas Alanların Daraltılması (NAD) Projesi çerçevesinde önemli bir ikinci ürün durumunda olan susam ile buğday arasındaki parite 1970 yılında 2.25 iken, 1973 yılında 3.85, 1976 yılında 2.95, 1979 yılında 3.78, 1982 yılında 3.15, 1985 yılında ise en yüksek değerine 4.64'e yükselmiştir. 1988 yılındaki mercimek/buğday paritesi 3.33, 1992 yılındaki parite ise 3.30'a düşmüştür. Susam/buğday paritesi 1970-79 döneminde ortalama 3.01 iken, 1980-1992 döneminde 3.65'e yükselmiş, 1970-1992 dönemi boyunca ortalama susam/buğday paritesi 3.44 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir anlatımla 1970-79 döneminde susam/buğday paritesi ortalaması 24 Ocak 1980 ile başlayan döneme göre daha düşük düzeyde olmuştur. Susam/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=2.611+0.731X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=6.973+0.026X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=5.697+0.115 X$ olmuştur.

Aynı şekilde ikinci ürün durumunda olan yerfıstığı ile buğday arasındaki parite 1970 yılında 2.25 iken, 1973 yılında 3.85, 1976 yılında 2.95, 1979 yılında 3.78, 1982 yılında 3.15, 1985 yılında ise en yüksek değerine 4.64'e yükselmiştir. 1988 yılındaki

yerfıstığı/buğday paritesi 3.33, 1992 yılındaki parite ise 3.30'a düşmüştür. Yerfıstığı/buğday paritesi 1970-79 döneminde ortalama 3.01 iken, 1980-1992 döneminde 3.65'e yükselmiş, 1970-1992 dönemi boyunca ortalama yerfıstığı/buğday paritesi 3.44 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir anlatımla 1970-79 döneminde yerfıstığı/buğday paritesi ortalaması 24 Ocak 1980 ile başlayan döneme göre daha düşük düzeyde olmuştur. Yerfıstığı/buğday paritesinin ortaya koyduğu trend 1970-1979 döneminde $Y=2.742+0.267 X$ iken, 1980 sonrası dönemde $Y=5.034+0.018X$ olmuş, tüm dönem boyunca elde edilen trend ise $Y=3.678+0.097 X$ olmuştur.

Bu paritelerden yararlanılarak destekleme kapsamına alınması düşünülen ürünlerin çiftçi eline geçmesi gereken fiyatları hakkında bir fikir edinilebilir. Örneğin ayçiçeği üretiminin teşvik edilmesi düşünüldüğünde ve sadece çiftçi eline geçen fiyatlar göz önüne alındığında ayçiçeği/buğday paritesinin en az 1992 yılındaki 3.06 düzeyinde veya daha yüksek bir düzeyde olacak şekilde saptanması gerekir. Şu noktayı da gözden uzak tutmamak gerekir ki, burada yalnızca çiftçi eline geçen fiyatlar söz konusu edilmiştir. Oysa gerçekte üretici gelirlerine etki eden diğer faktörlerin de birlikte ele alınması gerekir.

Bu arada Çizelge 4'deki paritelerin tümü buğdaya göre hesaplanmış olmakla beraber ürünlerin kendi aralarındaki ortalama çapraz pariteleri de bu tablodaki verilerden kolaylıkla hesaplanabilir. Örneğin nohut/mısır paritesini hesaplamak gerektiğinde nohudun buğdaya göre ortalama paritesi olan 3.18'in, mısırın buğdaya göre ortalama paritesi olan 1.11'e bölünmesi suretiyle bulunur. Bunun anlamı ise, nohudun mısıra göre desteklenmesi isteniyorsa, nohut ve mısır fiyatlarının, bu pariteyi en az 2.86 veya daha yukarıda (fazla) bir değerde saptanması gerekir. Bu parite hesaplamalarında fiyat dışındaki diğer faktörlerin sabit varsayıldığını özellikle belirtmek gerekir. Bu şekilde saptanan ürünler arası çapraz pariteler Çizelge 5'de verilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gerek tarımsal ürünlerin kendi aralarında ve gerekse tarımsal ürünler ile tarımsal girdiler arasındaki pariteler, gelir dağılımındaki dengesizlikleri ortaya koymada büyük ölçüde kullanılabilmektedir. Teknik ve ekolojik olarak ürünlerin aynı koşullarda yetiştirilebildiği varsayımından hareketle sadece ürünlere ait verimler, maliyetler ve fiyatlar gibi çeşitli parametrelerin dikkate alınarak hesaplanan pariteler özellikle destekleme alım fiyatlarının saptanmasında dengeyi

sağlayıcı bir araç olmaktadır. Diğer bir ifade ile, ürün fiyatları ürünler arasındaki parite dengesi korunarak saptanmalıdır. Ancak burada ürün fiyatlarının ürünler arası paritenin sağlanmasında tek başına belirleyici faktör olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Ürünler arası paritenin hesaplanmasında ürün birim başına elde edilen net gelir, ürün birim maliyetleri, ürüne tanınan teşvik ve destekleyici önlemler, ya da teknik, ekonomik ve yasal kolaylık ve/veya kısıtlamalar gibi fiyat ve maliyet dışı faktörler de göz önünde bulundurulması gerekir.

Çizelge 5. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1992 Çiftçi Eline Geçen Fiyatlarla Ortalama Çapraz Pariteleri

	Buğ.	Arpa	Mısır	Merc.	Nohut	Tütün	Ş.Pan.	Pamuk	Patate.	A.çiçe.	Susam	Y.Fıs.
Buğday	-	1.17	0.91	0.30	0.34	0.067	4.93	0.27	0.80	0.44	0.15	0.22
Arpa	0.86	-	0.78	0.26	0.29	762.29	4.20	0.23	0.68	0.37	0.13	0.18
Mısır	1.11	1.30	-	0.33	0.37	0.09	4.23	0.30	0.87	0.48	0.17	0.24
Merc.	3.44	4.03	3.11	-	1.14	0.28	17.02	0.92	2.69	1.49	0.51	0.72
Nohut	3.18	3.68	2.86	0.93	-	0.26	15.84	0.85	2.43	1.37	0.46	0.66
Tütün	14.91	17.71	13.97	4.50	5.11	-	72.21	3.91	11.71	6.35	2.13	3.10
Ş.Pan.	0.21	0.24	0.19	0.06	0.07	0.02	-	0.06	0.16	0.09	0.03	0.04
Pamuk	3.78	4.43	3.44	1.12	1.27	0.30	18.49	-	2.98	1.64	0.56	0.76
Patates	1.32	1.53	1.19	0.39	0.43	0.11	6.46	0.36	-	0.57	0.19	0.27
A.çiçe.	2.34	2.73	2.13	0.70	0.79	0.19	11.39	0.63	1.84	-	0.35	0.50
Susam	7.08	8.26	6.40	2.08	2.33	0.57	34.64	1.88	5.46	3.07	-	1.47
Y.Fıs.	4.85	5.66	4.37	1.43	1.61	0.39	23.70	1.29	3.73	2.10	0.71	-

Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar (ÇEGF) açısından seçilen ürünlerin buğdaya göre pariteleri incelendiğinde özellikle tütün, susam, yarfıstığı, pamuk, mercimek, nohut ve ayçiçeği gibi ürünlerde paritelerin yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durum, tütün ve pamuğun önemli dış satım ürünlerimiz arasında olması yanında, tarıma dayalı sanayiler için önemli bir hammadde niteliği taşımalarından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan susam ve yarfıstığı gibi ürünler özellikle nadas alanların daraltılması ve ikinci ürün kapsamında düşünülen ürünler olmaları ile açıklanabilir. Ayçiçeği ile buğday arasındaki paritenin yüksek olması ülkemizin bitkisel yağ açığı bulunması nedeniyle yağlı tohumlar üretiminin teşvik edilmesi amacı güdüldüğünü gösterir. Mercimek ve nohut gibi kuru bakliyat ürünlerinde ise hem bitkisel protein bakımından zengin ve hem de ihracat avantajına sahip olmaları ileri sürülebilir.

Buna karşılık özellikle şeker pancarı başta olmak üzere arpa, mısır ve patates ürünleri için pariteler nispeten düşüktür. Diğer taraftan seçilmiş ürünlerin 1970-1992 dönemindeki çiftçi eline geçen fiyatlarının 1970 yılı baz alınarak hazırlanan indeks tablosundan (Çizelge 6) yine ortalama yıllık en yüksek artışın yüzde 50.6 ile tütünde olduğu, bu ürünü ortalama yüzde 46.1 ile susam, ortalama yüzde 44.4 ile yarfıstığının izlediğini görmek mümkündür. Aynı şekilde en düşük artışların tahıllar grubunda olduğu görülmektedir.

Öte yandan Çizelge 3'de verilen çiftçi eline geçen fiyatlar ile Çizelge 7'deki destekleme alım fiyatlarının karşılaştırılmasından; tahıllar grubu ürünlerde özellikle de buğdayda destekleme alım fiyatlarının 1970-1975 dönemi ile 1977,1979 ve 1986 yıllarında çiftçi eline geçen fiyatların altında olduğu, diğer yıllarda ise üstünde seyrettiği gözlenmiştir.

Çizelge 6. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1992 Döneminde Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar İndeksi (1970=100)

Yıllar	Buğ.	Arpa	Mısır	Merc.	Nohut	Tütün	Ş.Pan.	Pamuk	Pata.	A.çiçe.	Susam	Y.Fis.
1970	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1971	104.4	103.5	101.2	133.7	139.6	102.9	100	122.6	104.1	107.3	146.7	106.5
1972	104.4	107.9	112.7	120.6	139.7	107.2	100	122.4	124.9	124.3	112.1	123.8
1973	120.2	124.3	130.9	139.1	116.4	145.4	140	156.4	129.2	107.6	123.7	156.2
1974	174.2	161.4	161.3	137.5	115.4	163.2	128.6	146.4	116.7	160.4	163.7	131.2
1975	115.7	110.1	114.0	108.9	103.1	150.0	125	89.9	113.8	113.0	155.9	102.7
1976	98.1	101.4	101.9	101.3	121.9	120.5	126.7	113.1	139.9	110.5	84.4	116.1
1977	110.7	114.8	124.1	124.0	177.7	125.4	110.5	116.5	107.7	122.5	121.6	148.7
1978	110.0	139.0	132.1	146.4	170.7	108.4	117.5	111.6	190.2	116.1	118.1	122.7
1979	160.4	145.1	135.6	137.6	113.8	124.9	150	176.5	162.1	142.8	318.9	154.6
1980	205.5	173.0	221.3	217.3	142.6	130.3	145.9	197.3	164.7	160.2	113.2	237.0
1981	171.9	180.6	171.4	146.5	116.5	165.6	246.3	136.6	134.4	177.7	116.7	127.9
1982	125.8	120.1	129.2	116.6	155.7	144.1	125.8	128.7	108.3	129.8	168.3	123.9
1983	119.7	122.0	107.1	113.2	212.7	199.4	118.7	154.3	131.4	136.4	136.7	117.5
1984	158.7	173.9	158.3	164.0	128.0	141.2	129.0	144.0	200.5	157.1	131.0	188.0
1985	148.6	139.5	144.5	223.8	146.9	144.5	143.0	123.8	160.5	186.5	145.3	136.1
1986	125.0	124.1	128.2	142.3	131.5	186.7	136.4	171.3	89.5	124.3	167.1	140.0
1987	117.5	120.9	112.1	100.4	102.9	201.2	140	162.9	152.1	125.6	122.7	135.7
1988	161.7	167.9	163.7	119.2	125.2	162.3	166.7	128.7	127.3	128.1	138.5	114.6
1989	210.5	197.8	190.4	176.6	205.5	163.5	185.7	191.4	222.5	232.4	202.8	224.1
1990	155.3	158.7	161.9	155.7	152.6	141.1	172.3	133.8	209.6	160.3	153.4	190.2
1991	135.6	136.1	140.8	160.7	140.9	235.4	164.3	160.0	107.9	156.5	135.2	131.9
1992	166.9	168.7	199.4	166.0	162.6	131.1	158.2	163.1	152.8	170.6	137.2	147.3
Ortala.	141.0	140.5	142.8	143.2	141.9	150.6	142.3	142.8	143.2	143.2	146.1	144.4

Çizelge 7. Seçilmiş Ürünlerin 1970-1992 Döneminde destekleme Fiyatları (TL/Kg)

Yıllar	Buğ. ¹	Arpa ²	Mısır ³	Merc. ⁴	Nohut ⁵	Tütün ⁶	Ş.Pan. ⁷	Pamuk ⁸	Pata. ⁹	Y.Fis.
1970	0.90	0.60	-	-	-	15.25	0.20	2.80	1.80	-
1971	1.03	0.75	-	-	-	15.25	0.20	3.40	2.00	-
1972	1.03	0.75	-	-	-	16.50	0.20	3.75	2.20	-
1973	1.23	0.90	-	-	-	25.0	0.30	6.00	2.50	-
1974	2.15	1.58	-	-	-	33.0	0.40	8.00	3.75	-
1975	2.43	1.65	2.10	-	-	43.0	0.50	8.00	5.50	-
1976	2.68	1.75	2.50	-	-	50.0	0.58	10.25	5.75	-
1977	2.88	1.85	-	-	-	57.0	0.62	10.75	6.50	-
1978	3.25	2.7	-	-	-	70.0	0.80	13.75	8.50	19
1979	4.35	4.0	10.00	9	21.0	130.0	1.30	25	16.0	30
1980	10.75	9	10.08	28	19.8	160.0	2.75	50	30.0	70
1981	19.75	14	19.00	37	40.0	184.0	4.00	63	40.0	70
1982	24	16	25	52	47	240	5.00	78	50.0	85
1983	31	22	32	67	61	335	6.00	95	61.0	-
1984	49	44	53	113	104	465	7.85	160	95	-
1985	65	55	68	270	200	610	12.50	232	140	-
1986	79	66	77	400	300	1050	16.00	285	168	-
1987	116	87	86	420	320	1443	23.00	345	202	-
1988	165	136	166	450	400	2904	45.00	950	425	-
1989	328	270	310	800	670	4714	84.00	1560	650	-
1990	510	400	442	1250	1000	7707	125	2150	850	-
1991	720	600	737	1751	1480	17550	202	3560	1500	7500
1992	1161	985	1290	3320	3339	23000	330	5600	2500	-

1. I. Grup ekmeçlik buğdaylar için ilan edilen fiyattır.
2. Siyah/beyaz arpa için ilan edilen fiyatlardır.
3. Destekleme alımları 1975 yılından itibaren olup, melez mısır için ilan edilen fiyattır.
4. Kırmızı mercimek için ilan edilen fiyatlardır.
5. Karışık nohut için ilan edilen fiyatlardır.
6. Ege piyasası için ilan edilen üretici baş fiyatlarıdır.
7. %16 polar şeker ihtiva eden pancar için ilan edilen fiyattır.
8. Ege (kütlü) pamuk için ilan edilen fiyattır.
9. Yağlık yer fıstığı için ilan edilen fiyatlardır.

Kaynak: a) Anonim, 1993. Önemli bazı tarım ürünlerinin fiyatlarındaki gelişmeler, 1970-1982, TOKB yayınları, Ankara.

b) Dinler, Z., 1993. Tarım ekonomisi, Ekin yayınları, 3. Baskı, Bursa.

c) Türkiye İş Bankası, Yıllık Ekonomi Raporları, Ankara.

Arpada ise 1980, 1984, 1985, 1987, 1989, 1991 ve 1992 yıllarında destekleme fiyatlarının çiftçi eline geçen fiyatların üstünde seyrettiği görülmektedir. Mısır üreticisinin eline geçen fiyatların da 1979, 1984 ve 1991 yılları hariç tüm yıllarda destekleme alım fiyatlarının üzerinde olduğu saptanmıştır. Baklagil bitkiler grubundan nohut ve mercimek için de aynı şekilde ÇEGF'lerin destekleme alım fiyatlarının üzerinde olduğu söylenebilir. Diğer ürünlerden tütün için ilan edilen baş alım fiyatının ÇEGF'lerin üstünde olduğu, şeker pancarı ve pamuk için ÇEGF'lerin genel olarak destekleme alım fiyatlarının altında, ayçiçeği için ise 1975,1978-84 ve 1988 yılları hariç diğer yıllarda çiftçi eline geçen fiyatların destekleme fiyatlarının üstünde, yerfıstığı ürünü için ise 1981 ve 1982 yılları hariç tüm yıllarda aynı şekilde çiftçi eline geçen fiyatların destekleme fiyatlarının üstünde olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak ülkemizde tarımsal ürün fiyatları başta talep ve arz koşulları olmak üzere, ihracat-ithalat düzeyleri, pazar koşulları ve en önemlisi yaşanan hızlı enflasyon olgusundan önemli derecede etkilenmektedir.

Destekleme kapsamındaki ürünler için ilan edilen fiyatların kimi ürünlerde (buğday, arpa, mısır gibi) serbest piyasa fiyatlarının altında kaldığı gözlenmiştir.

KAYNAKLAR

ANONİM,1983, Önemli Bazı Tarım Ürünlerinin Fiyatlarındaki Gelişmeler 1970-1982, TOKB Yayınları, Ankara.

AYYILDIZ, T.,1992, Tarım Politikası-Genel Politikalar ve Türkiye'de Durum, Atatürk Üni. Yayınları No: 620, Erzurum.

DİE, Çiftçi Eline Geçen Fiyatlar, Çeşitli Yıllar, Ankara.

DİE,1973,1977,1981,1983,1985,1989,1991,1994, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

DİE,1991 Genel Tarım Sayımı Sonuçları, s.44, s.138, Ankara.

DİE 1995 Türkiye İstatistik Yıllığı 1994, S. 573, S. 689, s.284, Ankara.

DİE,1995, Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar İndeksi Kapsam ve Yöntemi (1987=100), s.1, Ankara

DINLER, Z.,1993, Tarım Ekonomisi, Ekin Yayınları 3. Baskı, Bursa.

HIRSCH, E ve HIRSCH A.,1966, Changes in Terms of Trade of Farmers and Their Effect on Real Farm Income Per Capita of Rural Population in Turkey, 1927-1960, Ankara.

KARAYALÇIN, M. ve ARAT, Z.,1975, Kırsal Refah İndeksi, DPT Yayınları No. 1462- SPD:283, Ankara.

KEYDER, N.,1970, Türkiye'de Tarımsal Reel Gelir ve Köylünün Refah Seviyesi, ODTÜ Geliştirme Dergisi, Güz:33-57, Ankara.

KEYDER, N.,1976, Türkiye'de Tarımsal Reel Gelir ve Kırsal Refah İndeksi, ODTÜ Geliştirme Dergisi,12 (3), Ankara.

Türkiye İş Bankası Yıllık Ekonomik Raporları,1983 -1993, Ankara.

VARLIER, O.,1978, Türkiye'de İç Ticaret Hadleri, DPT Yayınları No: DPT:1632-SPD:306, Ankara.